

روایت اسنادی از فعالیت آیت الله مدرس در مجلس
تهیه و تنظیم و شرح اسناد از حمید قدس

<https://psri.ir/?id=o3ogrev9>

زنده همیشه تاریخ، آیت الله سیدحسن مدرس
<https://psri.ir/?id=n9q6ekda>

مدرس الگوی نمایندگی برای همه عصرها و نسل ها
<https://psri.ir/?id=7vegnhbv>

اعتبارنامه شهید مدرس در مجلس ششم
<https://psri.ir/?id=niajf004>

شهید مدرس در کلام و اندیشه امام خمینی
<https://psri.ir/?id=sh1mvsy8>
Accessed December 10th, 2020

شهید آیت الله سید حسن مدرس الگوی سیاست و دین داری

مرکز بررسی اسناد تاریخی
تاریخ انتشار: 08 آذر 1399

سید حسن قمشه‌ای مشهور به «مدرس» در سال 1249 هـ.ش در سرابه از توابع اردستان به دنیا آمد. بدون تردید شهید آیت الله سید حسن مدرس فقیه، عالم، مجتهد، سیاستمدار و مجاهد از نوادر مشاهیر جهان اسلام و ایران بشمار می‌رود. کسی که به تعبیر ملک الشعراء بهار از عصر مغول تا عصر رضاخان نظیر آن را نداشته‌ایم. او در مکتب میرزا جهانگیرخان قشقایی و ملا محمد کاشانی در ایران و میرزای شیرازی در سامراء به مقام اجتهاد رسید. شهید مدرس در کنار علم آموزی به دو کار مهم پرداخت: کارگری برای امرار معاش و مطالعه در تاریخ و ملل و نحل. وی به خاطر علاقه‌اش به علم و دانش دستمزد خود را به خرید کتاب اختصاص می‌داد و در طول دوران تدریس در حوزه‌ی اصفهان این رویه را ادامه داد. شهید مدرس پس از بازگشت به زادگاهش، در کنار تدریس فقه و اصول، کتاب شریف «نهج البلاغه» را به عنوان کتاب اخلاق تدریس می‌کرد و از این رهگذر بینش و نگرش عمیق و جامعی به طلاب می‌داد. در جریان نهضت مشروطیت حضوری فعال داشت و پس از پیروزی انقلاب مشروطیت، به عنوان یکی از پنج مجتهد ناظر بر قانون اساسی انتخاب شد. اگر چه جریان فراماسونری و غرب گرایی هرگز نگذاشتند این اصل مهم که به خون بهای شهید آیت الله حاج شیخ فضل الله نوری و جریان «مشروطه مشروعه» تمام شد، عملی شود، با این وجود شهید مدرس از مجلس دوم که به عنوان نماینده انتخاب شده بود تا مجلس ششم در جهت تحقق آن مقاومت کرد. مردی که دیانتش عین سیاست و سیاستش عین دیانت بود، هرگز از عدالت، انصاف و معنویت جدا نشد و در برابر سیاست‌بازان و بازیگران عرصه‌ی سیاسی که عموماً به دربار، غرب و اشرافیت وابسته بودند از «زی طلبگی» خارج نشد.

او در برابر هر گونه «بدعت» و «مُنکر» می‌ایستاد و از حریم و حرمت اسلام و جامعه اسلامی دفاع می‌کرد. شهید مدرس در برابر «استبداد»، «استعمار» و «قانون شکنی درباریان» ایستاد و از مجلس شورای ملی به عنوان مرکز قدرت مردم دفاع کرد.

شهید مدرس در کلام و اندیشه امام(ره)

امام خمینی(ره) که روزگار مدرس را به خوبی درک کرده بود، چند دیدار با وی داشت، ایشان در سخنانی راجع به وی مطالب ذیل را بیان فرموده‌اند:

زی طلبگی: شما می‌دانید و ما هم می‌دانیم مدرس یک ملای دیندار بود. چندین دوره زمامداری مجلس را داشت و از هر کس برای او، استفاده مهیاتر بود. بعد از مُردن چه چیزی به جای گذاشت جز شرافت و بزرگی؟ [1]

شهامت: یک مدرس توی مجلس بود مکرر شکست داد او را [رضاخان] ایشان را گرفتند، کشتند. [2]

مقاومت: ما خودمان دیدیم. تنها آدمی که در مقابل رضاخان قلدر ایستاد این است، این شخص [شهید مدرس]، یک روحانی که لباسش از سایر اشخاص کمتر بود. [3]

تربیت درست: یک آدم اگر موافق تعلیم قرآن درست شود، یک وقت می‌بینید که یک «مدرس» از کار در می‌آید که یک مدرس مثل یک گروه است، جلوی قدرت رضاشاه، آن قدرت شیطانی می‌ایستد. [4]

زنده تاریخ: مرحوم مدرس که به امر رضاخان ترور شد، از بیمارستان پیام داد: «به رضاخان بگویید من زنده هستم» مدرس حالا هم زنده است، مردان تاریخ تا آخر زنده هستند. [5]

شخصیت روحانی: من درس ایشان یک روز رفتم، می‌آمد، در مدرسه سپهسالار - که مدرسه‌ی شهید مطهری است حالا- درس می‌گفت- من یک روز رفتم درس ایشان. مثل این که هیچ کاری ندارد، فقط طلبه‌ای است درس می‌دهد، این طور قدرت روحی داشت. در صورتی که آن وقت در کوران آن مسائل سیاسی بود که باید حالا برود مجلس و آن بساط را درست کند - از آن جا- پیش ما- رفت مجلس- آن وقت هم که می‌رفت مجلس- یک نفری بود که همه از او حساب می‌پردند. من مجلس آن وقت را دیده‌ام- کانه احساس نقص می‌کرد وقتی مدرس نبود. وقتی می‌آمد، مثل این که یک چیز تازه‌ای واقع شده، این برای چه بود؟

برای این که یک آدمی بود که نه به مقام اعتنا می‌کرد و نه به دارایی و امثال ذلک، هیچ اعتنایی نمی‌کرد. نه مقامی او را جذبش می‌کرد، [نه دارایی] ایشان وضعش این طور بود. [6] امام خمینی به محققان، مورخان، نویسندگان، فرهنگیان، صاحبان علم و هنر، خطابه و قلم سفارش می‌کنند:

[چه او عاقبت جان طاهر خود را در راه اسلام عزیز و ملت شریف نثار کرد و به دست دژخیمان ستمشاهی در غربت به شهادت رسید و به اجداد طاهرینش پیوست. «8] [

شخصیت شهید مدرس از منظر امام(ره) آن چنان است که ایشان وی را ستاره‌ای بر آسمان کشور می‌دانند:

«درواقع شهید بزرگ ما، مرحوم مدرس، که القاب برای او کوتاه و کوچک است، ستاره‌ی درخشانی بود بر تارک کشوری که از ظلم و جور رضاشاهی تاریک می‌نمود. تا کسی آن زمان را درک نکرده باشد، ارزش این شخصیت عالی مقام را نمی‌تواند درک کند.» [9] و نهایت آن که باید بدانیم «ملت ما مرهون خدمت و فداکاری‌های اوست.» [10]

شهید مدرس در آینه اسناد رژیم پهلوی

اگرچه هنوز تمامی اسناد درباره‌ی شهید مدرس جمع آوری نگردیده، اما آنچه منتشر شده مربوط به دوره رضاخان می‌باشد. اولین سند راجع به ایشان به 23 اسد 1302 [11] و آخرین سند مربوط به 15/10/1313 [12] است. این اسناد مواضع ایشان در برابر رضاخان، مبارزه با جمهوریت دیکته شده از سوی انگلستان و مبارزه با جریان‌های انحرافی را نشان می‌دهد. علمای اصفهان در محرم 1343 ق طی نامه‌ای مفصل با امضای جمیع فقها و علمای حوزه‌های علمیه به ایشان نوشتند:

«مخالفت با قرارداد 1919 حقیقتاً استقامت در مقابل تهاجمات طبعیین و مرتجعین عموماً و مساعی جمیلة که در این موقع باریک مبارزه کفر و اسلام به منصفه ظهور رسیده خصوصاً عالم اسلامیت را روشن و امام زمان عجل الله فرجه را مسرور و اسلامیان را مفتخر گردانیده، بدیهی است با تمام قوا با مقاصد مشروعه اسلامیه پیوسته همراه و چنانچه در مرقومه محترمه اشاره شده که در این موقع مهم مسئولیت عمده متوجه روحانیون می‌باشد. باید در تحت جامعه روحانیت و ظل توجهات ولی عصر عجل الله فرجه قیام به وظایف روحانیت و حفظ مراسم دیانت و جلوگیری از خیالات باطله اعادی دین

مبین و مقاصد مرجعین و اشاعه منکرات شده، تغافل نشود و به همین نظریه هیئت محترمه علمیه اصفهان تشکیل و در اداء وظایف مذهبی ساعی و مجاهدات و تصمیم قطعی دارد که رشته مکاتبات و مخابرات را با سایر علماء اعلام و حجج اسلام بلاد، خاصه با هیئت علمیه طهران و مرکز ایران مفتوح و برقرار و تقاضا دارد که از آن طرف هم معاضدت فکری و عملی با این هیئت مضایقه و مسامحه روا ندارد و باب مراسلات را دائر دانسته. انشاءالله تعالی با وحدت کلمه موفق به وظایف دیانت روحانی بوده باشیم و الله هو الموفق...

حضرت مستطاب عمادالایمان حجت الاسلام آقای مدرس دامت برکاته ... این داعیان خدام شریعت مطهره نظریات صائبه و افکار ثاقبه آن وجود محترم که پیوسته در حفظ مراسم شریعت مطهره و اعلاء کلمه مقدسه اسلامیه و جلوگیری از دسیسه و اسباب چینی معاندین و مخربین دین مبین اعمال داشته و دارند، تقدیس نموده...» [13]

پس از پایان جنگ جهانی اول دولت انگلستان طی قرارداد 1919 با وثوق الدوله، عملاً ایران را به مستعمره خود تبدیل می‌کرد. آگاهی آیت الله مدرس از این سیاست منافقانه او را برآشفته ساخت و در اندک زمانی جبهه‌ی گسترده‌ای تشکیل داد که عرصه را بر رئیس الوزرا تنگ کرد. مخالفت شهید مدرس با قرارداد 1919 به حدی جدی و گسترده بود که منزل او و منزل حاج امام جمعه خویی، مرکزی برای تشکیل جلسات مخالفان و آزادی خواهان بود. انگلیس‌ها که با انعقاد این قرارداد خود را در ایران یکه تاز میدان می‌دیدند، به تحکیم مواضع خویش پرداختند.

در این زمان افکار عمومی علیه قرارداد تهییج شده بود و مخالفت‌های پنهانی و آشکار بر ضد انگلیسی‌ها به شدت ادامه داشت. مدرس معتقد بود که این قرارداد می‌خواهد استقلال مالی و نظامی ما را از دستمان بگیرد، چون اگر بنا باشد ایران مستقل بماند هر چیزی باید در دست ایرانی باشد. [14]

آیت الله مدرس همواره از جریانات مستقل و اسلامی پشتیبانی می‌کرد. وی راجع به قیام شیخ محمد خیابانی و میرزا کوچک خان جنگلی که هر دو از روحانیان مبارز عصر مشروطه و مخالف سلطه‌ی اجنبی بودند می‌نویسد: «حقیر از آقای میرزا کوچک خان و اشخاصی که صمیمانه با ایشان هم آواز بودند، نیت سوئی به دیانت و صلاح مملکت نفهمیدم، بلکه جلوگیری از دخالت و نفوذ سیاست آن‌ها در گیلان عملیاتی بوده بس مقدس که بر هر مسلمانی لازم بود. [15]

«عقیده‌ام این است که خیابانی آدم خوبی بود، ما می‌دانیم وضعیت آذربایجان چه بود.» [16]

شهید مدرس در مهر ماه 1307 به وسیله عوامل رضاخان دستگیر و به خواف تبعید گردید. وی 9 سال در این شهر بود و سپس به کاشمر منتقل شد، شهید مدرس سرانجام در 10 آذر 1316 در همین شهر به وسیله رژیم پهلوی به شهادت رسید. پیرامون شخصیت و ابعاد وجودی فردی و اجتماعی آن عالم مجاهد مبارز مقالات زیادی نوشته شده است که حاکی از جایگاه مهم وی می‌باشد. خصوصاً اینکه ایشان به عنوان یک روحانی اهل «دیانت» و «سیاست» می‌توانند الگوی مناسبی برای نسل جوان باشند.

پی‌نوشت‌ها:

- [1]. کشف الاسرار، امام خمینی، 1323، ص 234
- [2]. سخنرانی امام خمینی، 27/ 12/ 1357
- [3]. همان، 25/ 2/ 58
- [4]. همان، 31/ 2/ 58
- [5]. همان، 5/ 3/ 58
- [6]. همان، 7/ 1/ 61
- [7]. همان، 7/ 1/ 61
- [8]. تاریخ معاصر ایران از دیدگاه امام خمینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ص 158-160.
- [9]. تاریخ معاصر ایران از دیدگاه امام خمینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ص 158-160.
- [10]. تاریخ معاصر ایران از دیدگاه امام خمینی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ص 158-160.
- [11]. زنده تاریخ، شهید آیت الله سید حسن مدرس به روایت اسناد، تهران، مرکز بررسی اسناد تاریخی، ص 31.
- [12]. همان، ص 221.
- [13]. همان، ص 90-91.
- [14]. سید حسن مدرس، عباس رمضانی، تهران، ترفند، ص 66-69.
- [15]. همان، ص 78-81.
- [16]. همان، ص 78-81.

